

BİPOLAR BOZUKLUKTA İHMAL EDİLMİŞ BİR KAVRAM: HAYATTA ANLAM DÜZEYİNİN EŞİK ALTI DEPRESİF BELİRTİLER VE PSİKOSOSYAL İŞLEVSELLİK İLE İLİŞKİSİ

Esat Soylu¹, Nese Yorguner¹, Nurhayat Soylu², Ayse Sakalli Kani¹

¹Marmara Üniversitesi Tıp Fakültesi, Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Anabilim Dalı, İstanbul

²Sakarya Üniversitesi Tıp Fakültesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya

Giriş ve Amaç: Bipolar duygudurum bozukluğu(BDB) depresyon ve mani/hipomani atakları ile seyir eden kronik bir ruhsal bozukluktur. Yaşam boyu yaygınlığı %2.4 olarak ifade edilmekte; hastalık yükü ve yeti yitimi ile geçen yıllar açısından dünya genelinde ilk 20 hastalık arasında yer almaktadır(Grande ve ark., 2016).

Psikososyal işlevsellik günlük işlevleri yerine getirme ve tatmin edici ilişkiler kurabilme becerisi olarak tanımlanmaktadır. Uzun yıllar boyunca BDB'da semptomatik iyileşmeye odaklanılmış olsa da biriken kanıtlar uygun tedavi ve semptomatik iyileşmeye rağmen hastaların premorbid işlevselliklerine ulaşamadıklarını göstermektedir. Birçok çalışma tutarlı bir biçimde BDB hastalarında ataklararası dönemde dahi işlevsellikte bozulmanın devam ettiğini göstermiştir(Gitlin ve ark., 2017).

BDB'da işlevselliği etkileyen çeşitli faktörler tanımlanmakla birlikte; eşikaltı depresif belirtilerin başta gelen faktörlerden biri olduğu belirtilmiştir. Birçok çalışma eşikaltı depresif belirtilerin kötü işlevsel sonuçlar ile ilişkili olduğunu saptamıştır(Gitlin ve ark., 2017). Ataklararası dönemde eşikaltı depresif belirtilerin hastaların %50'si gibi ciddi bir oranında görüldüğü; sadece işlevsel sonuçları olumsuz etkilemediği daha erken relaps süresi ile ilişkili olduğu ifade edilmiştir(De Dios ve ark., 2012).

Hayatta anlam kavramının(meaning in life) unipolar depresyon, anksiyete bozuklukları, suisid, alkol madde kullanım bozuklukları ve travma sonrası stres bozukluğu gibi birçok psikiyatrik bozukluk bağlamında koruyucu bir faktör olduğu ifade edilmiştir(Boreham ve ark., 2023). Sadece psikiyatrik bozukluklar bağlamında değil; bilişsel işlevler, demans, kardiyak rahatsızlıklar, diyabet gibi bir çok tbbi durumda da koruyucu etkisi gösterilmiştir(Czekierda ve ark. 2017). Bununla birlikte hayatta anlam kavramının BDB hastalarında neredeyse hiç çalışılmamış olması dikkat çekici ve şaşırtıcı bir noktadır.

Bilgimiz dahilinde daha önce hiçbir araştırma, hayatta anlam ile eşikaltı depresif belirtiler ve işlevsellik arasındaki ilişkiyi bipolar bozuklukta incelememiştir. Bu nedenle bu çalışma, hayatta anlamın, ataklararası eşikaltı depresif belirtiler ve psikososyal işlevsellik ile ilişkisini araştırmayı amaçlamaktadır. Yüksek hayatta anlam düzeylerinin, düşük eşikaltı depresif belirtiler ve daha iyi işlevsel sonuçlar ile ilişkili olacağını hipoteze ettik. Depresyon skorları kontrol edildiğinde dahi hayatta anlamın işlevselliği öngöreceğini ve depresif belirtilerin hayatta anlam ve

işlevsellik arasındaki ilişkide mediatör olarak rol oynayacağını hipoteze ettik.

Yöntem: Çalışmaya, Nisan 2024-Ekim 2024 tarihleri arasında Marmara Üniversitesi Tıp Fakültesi Pendik Eğitim ve Araştırma Hastanesi'ne başvuran, iki farklı klinisyenin değerlendirmesi sonucunda DSM-5-TR kriterlerine göre BDB-I veya BDB-II tanısı almış, remisyon dönemindeki 102 ayaktan hasta dâhil edilmiştir. Remisyon, Hamilton Depresyon Derecelendirme Ölçeği (HAM-D) puanının ≤ 8 ve Young Mani Derecelendirme Ölçeği (YMRS) puanının ≤ 3 olması olarak tanımlanmıştır. HAM-D puanı ≥ 4 olanlar eşikaltı depresif olarak, ≤ 3 olanlar tamamıyla asemptomatik olarak sınıflandırıldı. Dışlama kriterleri (a)aktif psikotik belirtilerin varlığı, (b)entellektüel yetersizlik, (c) önemli nörolojik hastalık varlığı(epilepsi, parkinson hastalığı vb.), (d) önemli sistemik hastalık varlığı(kalp yetmezliği, kanser tanısı vb.), (e) HAM-D skoru >8 ve (f) YMRS skoru >3 olarak tanımlanmıştır. YMRS skor aralığı; küçük artışların dahi hayatta anlam algısını etkileyebileceği ve karıştırıcı bir faktör olacağı düşüncesi ile özellikle dar tutulmuştur.

Sosyodemografik ve klinik veriler yapılandırılmış görüşme ve tıbbi kayıtlar yoluyla klinisyen tarafından toplanmıştır. Katılımcılar, Hayatta Anlamı Anketi(HAA) ve 102 puanlık kesme değeri ile düşük ve yüksek hayatta anlam düzeylerini ayırt eden Hayatta Amaç Ölçeği'ni (HAÖ) doldurmuştur. Psikososyal işlevsellik, yüksek puanların kötü işlevsellik ile ilişkili olduğu ve işlevsellikte bozulmanın 12 kesme puanı ile belirlendiği Kısa İşlevsellik Değerlendirme Ölçeği (KİDÖ) ile klinisyen tarafından değerlendirildi. Depresif ve manik belirtiler HAM-D ve YMRS ile, ilaç uyumu ise İlaç Uyumu Bildirim Ölçeği(IUBÖ) ile değerlendirildi. Çalışma Marmara Üniversitesi Tıp Fakültesi Etik Kurulu tarafından 22.04.2024 tarihi ve 09.2024.533 sayılı karar ile onaylanmıştır.

Bulgular: Çalışmaya 102 BDB tanılı hasta dahil edildi. Katılımcıların %61,8'i (n=63) kadın olup, yaş ortalaması $37,9 \pm 10,5$ idi. HAÖ kesme puanına göre katılımcılar hayatta anlam algısı düşük(HA-D) ve yüksek(HA-Y) olmak üzere iki gruba ayrıldı. Katılımcıların yaş ($p=0,214$; $t=-1,25$), cinsiyet ($p=0,341$; $\chi^2=0,90$) ve eğitim durumu ($p=0,178$; $t=1,35$) açısından gruplar arasında anlamlı farklılık saptanmadı.

Eşikaltı depresyon oranı HA-D grubunda %71,2, HA-Y grubunda ise %16,0 idi ($\chi^2=31,42$; $p<0,001$). HAM-D puanları

HA-D grubunda anlamlı derecede yüksekti ($t=8,42$; $p<0,001$). FAST skorları HA-D grubunda $14,95\pm 9,05$, HA-Y grubunda ise $5,99\pm 5,85$ bulundu ve fark istatistiksel olarak anlamlıydı ($t=5,93$; $p<0,001$). Ayrıca suisit girişim öyküsü oranı HA-D grubunda %32,7, HA-Y grubunda %8,0 olup bu farklılık anlamlıydı ($\chi^2=8,87$; $p=0,003$). Madde kullanım öyküsü oranı HA-D grubunda %25,0, HA-Y grubunda %6,0 olarak saptandı ($\chi^2=6,27$; $p=0,012$).

Korelasyon analizlerinde hayatta anlam algısı, depresyon şiddeti (HAA için $r=-0,43$; $p<0,001$ HAÖ için $r=-0,60$; $p<0,001$) ve işlevsellik bozukluğu (HAA için $r=-0,55$; $p<0,001$ HAÖ için $r=-0,59$; $p<0,001$) ile negatif ilişki içindeydi. Depresif belirtiler ise işlevsellik bozukluğu ile pozitif yönde ilişkiliydi ($r=0,67$; $p<0,001$). Hiyerarşik regresyon analizinde hayatta anlam tek başına işlevsellik skorlarındaki varyansın %30,3'ünü açıkladı ($F=43,01$; $p<0,001$). Depresyon puanları eklendiğinde modelin açıklayıcılığı %53,5'e ulaştı ($F=56,59$; $p<0,001$) ve depresyon puanları kontrol edildiğinde dahi hayatta anlam ile işlevsellik arasındaki ilişkinin istatistiksel olarak anlamlı olduğu görüldü ($\beta=-0,37$; $p<0,001$).

Mediasyon analizinde depresif belirtilerin hayatta anlam ile işlevsellik arasındaki ilişkide kısmi mediatör rol üstlendiği görüldü (dolaylı etki $\beta=-0,35$; %95 GA: -0,54 ila -0,19).

Tartışma ve Sonuç: Bu çalışmanın sonuçları, bipolar bozuklukta hayatta anlam kavramının bugüne kadar bağımsız bir değişken olarak sistematik biçimde incelenmediği dikkate alındığında, literatüre önemli bir katkı sağlamaktadır. Bulgular, yüksek hayatta anlam düzeyine sahip bireylerin daha az eşikaltı depresif belirtiyeye, daha iyi psikososyal işlevselliğe, daha düşük suisit girişimi ve madde kullanım oranlarına sahip olduğunu ortaya koymuştur.

Çalışmamızda mevcut literatür ile uyumlu olarak eşikaltı depresif belirtiler ve işlevsellik arasında negatif bir ilişki saptanmıştır. Bu durum BDB' da eşikaltı depresif belirtilerin tedavisinin önemini bir kez daha ortaya koymaktadır. Hayatta anlam kavramının depresif belirtilere karşı koruyucu bir faktör olduğu birçok farklı çalışmada ifade edilmiştir (Boreham ve ark., 2023) ve çalışmamızda da benzer sonuca ulaşılmıştır. Çalışmamızın kesitsel dizaynı sebebi ile nedensel ilişki kurmak mümkün olmasa da prospektif birçok çalışmada hayatta anlam kavramının depresif belirtilere

karşı koruyuculuğunun gösterilmiş olması BDB hastalarında eşikaltı depresif belirtilere karşı koruyucu olabileceği savını güçlendirmektedir. BDB hastalarında bu noktada uzunlamasına çalışmalara ihtiyaç duyulmaktadır.

Hayatta anlam eşikaltı depresif belirtiler üzerinden olduğu gibi olası birkaç yol üzerinden işlevselliğe olumlu katkı sağlayabileceği speküle edilebilir. BDB'da atakları döneminde işlevselliği olumsuz etkileyen önemli faktörlerden bazıları hastadaki bilişsel bozulmanın düzeyi ve madde kullanım bozukluğunun varlığıdır (Gitlin ve ark., 2017). Yapılan çalışmalarda hayatta anlamın bilişsel işlevler ile pozitif yönde ilişkili olduğu, demansa karşı koruyucu bir etken olduğu ve madde kullanım bozukluklarına karşı koruyucu etkisi olduğu gösterilmiştir. Çalışmamızda hayatta anlam algısı yüksek grupta daha az madde kullanım oranları saptanmıştır. Bu olası mekanizmaların anlaşılması için bu alanda çalışmalara ihtiyaç duyulmaktadır.

Çalışmamız bipolar bozuklukta hayatta anlam kavramının hem eşikaltı depresif belirtiler üzerinden dolaylı olarak hem de depresif belirtilerden bağımsız olarak psikososyal işlevselliğin güçlü bir yordayıcısı olduğunu ortaya koymaktadır. Bu bulgular, hayatta anlam düzeyini artırmaya yönelik psikoterapötik müdahalelerin bipolar bozuklukta eşikaltı depresif belirtileri tedavi etmekte ve işlevselliği iyileştirmede potansiyel olarak etkili olabileceğine işaret etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Bipolar bozukluk, eşikaltı depresif belirtiler, hayatta anlam, psikososyal işlevsellik

Kaynaklar

- Boreham ID, Schutte NS. The relationship between purpose in life and depression and anxiety: A meta-analysis. *J Clin Psychol*. 2023;79(12):2736-2767.
- Czekierda, Katarzyna, et al. "Meaning in life and physical health: systematic review and meta-analysis." *Health psychology review* 11.4 (2017): 387-418.
- De Dios C, Ezquiaga E, Agud J, Vieta E, Soler B, García-López A. Subthreshold symptoms and time to relapse/recurrence in a community cohort of bipolar disorder outpatients. *J Affect Disord*. 2012;143(1-3):160-165.
- Gitlin MJ, Miklowitz DJ. The difficult lives of individuals with bipolar disorder: A review of functional outcomes and their implications for treatment. *J Affect Disord*. 2017;209:147-154.
- Grande I, Berk M, Birmaher B, Vieta E. Bipolar disorder. *The Lancet*. 2016;387(10027):1561- 1572.